

FRANJO ŠANJEK
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zagreb
franjo.sanjek@mail.inet.hr

Primljeno: 11. 05. 2011.
Prihvaćeno: 18. 05. 2011.

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI UZ 150. OBLJETNICU OSNUTKA AKADEMIJE I ČETVRT STOLJEĆA DJELOVANJA NJEZINA ZAVODA ZA ZNA NSTVENI RAD U VARAŽDINU

Ove 2011. godine Hrvatska akademija obilježava 150 godina svojeg postojanja. Od početka Akademija je usmjerena znanstvenim istraživanjima, sabiranju i izdavanju građe. Njezini Zavodi, Instituti i znanstveno-istraživački centri ravnomjerno pokrivaju nacionalni prostor. Zavod za znanstveni rad u Varaždinu – utemeljen 1983. – potiče, usklađuje i objavljuje radove znanstvenih istraživanja i organizira djelatnost na području hrvatskog sjeverozapada.

Zamisao o osnivanju Akademije podudara se s počecima Hrvatskoga narodnog preporoda, čiji protagonisti ideju naroda odlučno suprotstavljaju carskom apsolutizmu. Tomaš Mikloušić je još 1821. u knjizi *Izbor dugovanyh vsakoverztneh za haszen y razveszelenye szlusechek* iznio je ideju o utemeljenju jednog „Učenoga društva za njegovanje prosvjete narodnim jezikom“.¹ Ljudevit Gaj će Mikloušićevu ideju razraditi u tjedniku *Danica*, a Hrvatski će je sabor podržati svojim zaključkom 1836. godine.²

¹ T. Mikloušić, *Izbor dugovanyh*, Novoszelzka szlovarnica, Zagreb 1821.

² Prve akademije na hrvatskom tlu datiraju iz 16. st. Po uzoru na talijanska literarna društva S. Bobaljević i M. Monaldi osnovali su u drugoj polovici 16. st. u Dubrovniku *Akademiju složnih* (*Accademia dei Concordi*). Na prijelazu iz 16. u 17. st. u rimskom isusovačkom kolegiju djeluje *Accademia linguae Illyricae* čiji su članovi Aleksandar Komulović i Bartol Kašić. U 17. st. u Zadru se spominju *Accademia cynica*, *Accademia dei Animosi* i *Accademia dei Incaloritis* ciljem da njeguju latinsku, hrvatsku i talijansku književnost. Po uzoru na rimsku *Arkadiju*, u kojoj su svoje i hrvatsko narodno ime proslavili mnogi naši sunarodnjaci, u Dubrovniku je krajem 17. st. osnovana *Accademia Otiosorum Eruditorum* poznatija pod imenom *Akademija ispraznih*, dok u 18. st.

Budući da zaključak iz 1836. nije bio prihvaćen, Sabor je spomenuti zakonski prijedlog obnavljao 1843., 1845. i 1847. godine, ali su Revolucija iz 1848. a potom i obnova apsolutizma, uz ukidanje Ustava i Sabora, odgodili nastavak akcije za daljnjih trinaest godina.³

UTEMELJENJE AKADEMIJE

Josip Juraj Strossmayer, biskup bosanski i srijemski s rezidencijom u Đakovu (18. studenoga 1849. – 8. travnja 1905.), jedan od najpoznatijih Hrvata u svijetu,⁴ erudit i teolog, političar i neustrašivi narodni tribun, inicijator i pokrovitelj najznačajnijih nacionalnih kulturno-prosvjetnih i znanstvenih projekata u modernoj hrvatskoj povijesti, koji je sve svoje umne i fizičke sposobnosti ugradio u blagostanje i napredak svog naroda.⁵

Josip Juraj Strossmayer je na sjednici Banske konferencije 10. prosinca 1860. pokrenuo inicijativu za utemeljenje Akademije, predavši banu Josipu Šokčeviću zakladni list na 50.000 forinti.⁶

---

u Splitu djeluje *Akademija slovinska* (Accademia Illyrica). Usp. M. Deanović, „Odrzi talijanske akademije „degli Arcadi“ preko Jadrana“, *RAD* 248, str. 10-11; *Hrvatska enciklopedija*, I, 1941., str. 128-129.

³ U tomu je razdoblju bilo dopušteno jedino djelovanje *Društva za jugoslavensku povijest i starine*, što ga je s potporom banskoga vijeća 1850. osnovao Ivan Kukuljević Sakcinski.

⁴ Strossmayer je bio i ostaje jedan od najvećih graditelja moderne Hrvatske, poštovan daleko izvan njezinih granica, o čemu svjedoči i izjava talijanskog ministra i Strossmayerova suvremenika Marka Minghettija francuskom putopiscu i novinaru Emilu de Laveleye: „Imao sam priliku izbliza upoznati sve istaknute ljude našeg vremena. Imaju dvojica koji se doimlju kao da pripadaju nekoj drugoj vrsti nego što smo mi; to su Bismarck i Strossmayer“. A. Tamborra, *Imbro I. Tkalac e l'Italia*, Biblioteca scientifica dell'Istituto per la storia des risorgimento italiano, vol. XXIV, Roma 1966, p. 128.

⁵ J. J. Strossmayeru posvećene su brojne monografije, znanstvene rasprave i djela, nekoliko disertacija a i izuzetno velik broj publikacija. Usp. M. Cepelić – M. Pavić, *Biskup J. J. Strossmayer*, Zagreb 1900.-1904. (prettisak: Đakovo 1994.); T. Smičiklas, *Nacrt života i djela biskupa J. J. Strossmayera*, Zagreb 1906.; C. Loiseau, „Strossmayer, son époque et son oeuvre“, *Le monde slave*, 4/1937, str. 423-450; Vl. Koščak, J. J. Strossmayer – F. Rački: *Politički spisi*, Zagreb 1971.; R. Tolomeo, *Korespondencija J. J. Strossmayer – C. Tondini*, Zagreb 1984.; Vl. Koščak, J. J. Strossmayer, *političar i mecena*, Osijek 1990.; A. Šuljak, *Il vescovo J. J. Strossmayer e il concilio Vaticano I*, Đakovo 1995.; *Zbornik radova o J. J. Strossmayeru*, Zagreb 1997.; J. Balabanić – J. Kolanović, *Korespondencija J. J. Strossmayer – S. Vanutelli*, Zagreb 1999.; F. Šanjek, „Strossmayerov europeizam“, *Vjesnik HAZU*, br. 3-4/2000., str. 30-47; W. Brooks Tomljanovich, *Biskup J. J. Strossmayer: nacionalizam i moderni katolicizam u Hrvatskoj*, Zagreb 2001.; N. Ikić, J. J. Strossmayer i crkveno, kulturno i nacionalno jedinstvo, Sarajevo 2002.; *Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti*, J. J. Strossmayer. *Povodom 190. obljetnice rođenja i 100. obljetnice smrti* (zbornik radova s međunarodnog skupa), Zagreb 2006.; *Lik i djelo J. J. Strossmayera* (zbornik), Osijek 2008. i dr.

⁶ F. Šišić, *Pedeset godina Jugoslavenske akademije*, *Suvremenik*, 12/1917., str. 135.

Pitanje Akademijina osnutka u Saboru službeno je pokrenuto 29. travnja 1861. biskupovom izjavom: „Gospodo narodni zastupnici! Athena bijaše malahan grad; stara Grčka, što se prostora tiče, neznatna, pak se ipak Athena i stara Grčka s umnih i moralnih sila svojih na sve strane svieta proslavi, niti će joj igda slava potamnjeti (...) Stari Rim već odavna poginu, ali ne poginu slava staroga Rima”⁷

Konačno, na sjednici od 29. srpnja 1861. saborski su zastupnici izglasali da se novoosnovana Akademija stavlja pod zaštitu Hrvatskoga sabora. Isti je osim njezine zaklade Akademiji namijenio godišnju potporu i kuću „Narodni dom“ te „narodni muzej i knjižnicu za pripomoć u naučnih istraživanjih“. Tom je prigodom Hrvatski sabor prihvatio i Akademijina *Pravila*, koja je pripremio poseban odbor s jasnim određenjem njezine svrhe i ustroja, ali su ova zbog političkih fluktuacija tek kasnije potvrđena. Član 2. *Pravila* jasno određuje da „Akademija jest naprama državnoj upravi tielo samostalno“.⁸

U istoj prigodi učeni biskup podsjeća da „*Akademija* znanosti pretpostavlja *Sveučilište*“, koje treba postati stjecištem „mladih ljudi koji bi se za višu duševnu radnju udesili i osposobili“. Na njegov prijedlog Hrvatski sabor 11. ožujka 1869. izglasava zakonski članak „ob utemeljenju sveučilišta u glavnom gradu Zagrebu“⁹ a đakovački biskup darom od 50.000 forinti, kao i na primjeru Akademije, potiče akciju javnog prikupljanja materijalne osnove za otvaranje modernog *Hrvatskog sveučilišta*.¹⁰

DJELOVANJE AKADEMIJE

Unatoč činjenici da je car i kralj Franjo Josip I. - zbog posebnih interesa bečke politike - tek 4. ožujka 1866. odobrio Akademijina *Pravila*, velike biskupove zamisli i narodne želje počele su se ostvarivati saborskom odlukom 29. travnja 1861. pa se taj datum obilježava kao početak djelovanja naše Akademije.

---

⁷ „Josip Juraj Strossmayer- povodom 190. obljetnice rođenja i 100. obljetnice smrti“, zbornik radova s međunarodnog skupa Zagreb, 19. svibnja 2005. - Đakovo, 20. svibnja 2005., Zagreb 2006., str. 9; J. J. Strossmayer, *Izabrani književni i politički spisi I.* (priredio D. Jelčić), Zagreb 2005., str. 102.

⁸ *Rad Jazu*, 1/1867, str. 2.

⁹ *Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu*, Zagreb 1900., str. 4; *Kraljevsko sveučilište u Zagrebu*, Zagreb 1924., str. 4.

¹⁰ Povratkom ustavnosti (1860.) Hrvatski sabor pristupa osnivanju modernoga sveučilišta. Učeni biskup u skladu sa svojim životnim načelom *Prosvjetom k slobodi* drži da su Sveučilište i Akademija vrlo važne sastavnice u oblikovanju nacionalne svijesti. Saborski je akt „Kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije“ o osnutku Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu 13. ožujka 1869. podastri caru i kralju Franji Josipu I. i potvrđen 8. travnja iste godine. Prvotni naziv *Hrvatsko sveučilište* iz oportunističkih je razloga kasnije preimenovan u *Sveučilište Franje Josipa*.

Na svojoj prvoj sjednici Akademije, održanoj 26. svibnja 1866. godine, Josip Juraj Strossmayer izabran je pokroviteljem, a istaknuti hrvatski povjesničar Franjo Rački prvim predsjednikom. Akademija, čiji je službeni naziv *Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium*, u prijevodu *Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti*,¹¹ imala je četrnaest članova i bila je organizirana u šest odjela i znanstvenih instituta. Ubrzo su izdašnom biskupovom pomoću osnovani bogata knjižnica,¹² arhiv (1867.)¹³ i Galerija starih majstora (1884.).

Akademija se postupno razvijala u uglednu znanstvenu ustanovu koja je uspostavljala suradnju sa svim europskim akademijama. Strossmayer je, naime, bio pokrovitelj Akademije od 1866. pa sve do svoje smrti 1905., a Rački predsjednik od 1866. do 1886. godine. Nakon Račkoga Akademijom predsjedaju Pavao Muhić (1887.-1890.) Josip Torbar (1890.-1900.), Tade Smičiklas (1900.-1914.) i Tomislav Maretić (1914.-1918.).

Akademija je od početka usmjerena znanstvenim istraživanjima, sabiranju i izdavanju građe s težištem na filologiji, književnosti i povijesti. U prvih četvrt stoljeća djelovanja objavila je 241 knjigu. U *Radu* (izlazi od 1867.) i *Starinama* (1869.) izlaze znanstvene studije i prilozi članova Akademije i drugih uglednih znanstvenika. Slijede nizovi: *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* (1868.), *Ljetopis* (Akademijin administrativni glasnik), *Djela JAZU*, *Monumenta historico-iuridica Slavorum meridionalium* i dr.

---

¹¹ Biskupova misao o kulturnim razmjenama s narodima slavenskog juga nije se ostvarila, jer su ubrzo nakon osnivanja Jugoslavenske akademije utemeljene *Balgarska akademija na naukite* (1869.) i *Srpska kraljevska akademija* (1886.).

¹² Osnutak Knjižnice podudara se s godinom utemeljenja Akademije (1861.). kada joj je zagrebački odvjetnik Adalbert Schauff darovao 600 knjiga. Akademija 1868. otkupljuje osobnu knjižnicu Ivana Kukuljevića Sakcinskog s 10.000 svezaka, od čega 20 prvotisaka, oko tisuću rukopisa i šest tisuća dokumenata različitog sadržaja. Otkupom Kukuljevićeve knjižnice (1868.) Akademija je došla u posjed za hrvatsku kulturnu povijest dragocjenih izdanja kao što su prvotisak glagoljskog *Misala po zakonu rimskoga dvora* (1483. u dva primjerka), djela „oca hrvatske književnosti“ Marka Marulića i reformatora Matije Vlačića Ilirika (69 knjiga) i dr. Zbirka starih i rijetkih izdanja ima 4.700 svezaka s 36 prvotisaka (inkunabula), 403 knjige iz 16. st., 608 ih pripada 17. st., a 2.395 su iz 18. st. Knjižnica posjeduje i prva izdanja djela hrvatskih pisaca Dominka Zlatarića, Hanibala Lucića, Andrije Čubranovića, Marina Držića, Jurja Barakovića, Matije Divkovića, Fausta Vrančića, Petra Zrinskog, Pavla Rittera Vitezovića, Ivana Lucića, Baltazara Krčelića i dr. Akademijina knjižnica trenutno raspolaže s preko 400.000 svezaka i jedna je jedna od najbogatijih općeznanstvenih knjižnica u Republici Hrvatskoj.

¹³ Arhiv HAZU sastoji se od Središnje i Orijentalne zbirke i arhivalija eminentnih hrvatskih intelektualaca J. J. Strossmayera, Franje Račkoga, Ferde Šišića, Ivana Kukuljevića, Tadije Smičiklase i dr. Središnja zbirka obuhvaća građu od 11. st. do naših dana, a sadrži glagoljske, ćirilске i latiničke kodekse te isprave različitih sadržaja značajnih za istraživanje gospodarske, kulturne i političke povijesti Hrvatske i susjednih zemalja. Glagoljska zbirka s 445 kodeksa, od čega 157 fragmenata, te preko 700 isprava najveća je zbirka navedene rukopisne baštine u svijetu. Građa datira iz razdoblja od 12. do 19. stoljeća, a posebna su joj vrijednost glagoljicom pisane matične knjige, vođene od 1560. godine na području o. Krka, Hrvatskog primorja i Istre.

Cjelokupna Akademijina djelatnost tijekom prvih pola stoljeća njezina postojanja u osnovi je bila u skladu s programom što su ga zasnovali Josip Juraj Strossmayer i Franjo Rački. Odlazak bana Khuena Héderváryja (1903.) i dolazak novoga bana, Teodora Pejačevića, bili su olakšanje za Hrvatsku.¹⁴

Propašću dvojne Monarhije i osnivanjem Kraljevine SHS nije se ništa bitno izmijenilo u radu Jugoslavenske akademije, koja nastavlja djelovati prema prvotnim *Pravilima*, koja su 1921. prilagođena novim prilikama. Predsjednici su u tom razdoblju: Vladimir Mažuranić (1918. – 1921.), Gustav Janeček (1921. – 1924.), Gavro Manojlović (1924. – 1933.) i Albert Bazala (1933. – 1941.).

Nakon proglašenja diktature (1929.) pojavila se ideja o stvaranju jedinstvene Jugoslavenske akademije sa sjedištem u Beogradu.¹⁵ Uspostavom Banovine Hrvatske (1939.) pokrenuta je akcija za promjenu imena u Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, koja će se ostvariti dvije godine kasnije (1941.) uspostavom NDH.¹⁶

Novoosnovana Hrvatska akademija podijeljena je u četiri razreda: *Poviestno-jezikoslovni*, *Filozofsko-pravni*, *Matematičko-prirodoslovni* i *Umjetnički*. Izbor novih (pravih ili redovitih) akademika, čiji je broj bio ograničen na 45, nije bio politički odveć krut, jer su u svibnju 1944. za članove Akademije izabrani jugoslavenski orijentirani prof. dr. Antun Barac i pribičevac Artur Schneider.¹⁷ Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti u četiri ratne godine objavila je 11 knjiga *Rada*, jednu knjigu *Starih pisaca hrvatskih*, pet u nizu *Djela* i tek jedan *Ljetopis* (54/1943.).

Povratak na prvotno ime (Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti) započeo je 1946.¹⁸ Prvi članovi novo-stare Akademije izabrani su 11. veljače 1947. s predsjednikom Andrijom Štamparom i potpredsjednikom Miroslavom Krležom.

---

¹⁴ Odahnula je i Akademija, ali se u njezinu radu i ustroju malo što promijenilo. Poneki njezin član sudjelovao je u političkom životu, ali je Akademija nastavljala svojim putem. U Austro-Ugarskoj se na vanjskopolićkom planu zaoštavaju odnosi, Balkan postaje poprištem vojnih sukoba, približavao se Prvi svjetski rat i raspad dvojne Monarhije. Usp. *150 godina HAZU, 1861-2011*, Zagreb 2011., str. 16-17.

¹⁵ *Idem*, str. 18.

¹⁶ Državni poglavar NDH i ministar nastave dr. Mile Budak 12. srpnja 1941. potpisuju zakonsku odredbu (Narodne novine br. 76/1941.) o ukidanju Jugoslavenske akademije, čija „sva prava i obveze, ciela pokretna i nepokretna imovina prelazi na novoosnovanu Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti“ (čl. 1). Na konstituirajućoj skupštini 25. siječnja 1942. izabrano je vodstvo (uprava) Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti: Tomo Matić, predsjednik, Stjepan Škreb, potpredsjednik, Ljubo Karaman, književni tajnik, i Franjo Fancev, gospodarski tajnik. Tom je prigodom predsjednik Akademije istaknuo da ova ima zadaću „promicati znanstvena istraživanja i razvoj umjetnosti, nadovezujući se na hrvatske znanstvene i umjetničke tradicije te da vodi hrvatski narod stazom objektivne spoznaje istine“. H. Matković, *Povijest NDH*, 1994., str. 126.

¹⁷ Ž. Dadić, *Egzaktne znanosti u Hrvatskoj u ozračju politike i ideologije, 1900. – 1960.*, Zagreb 2010., str. 318.

¹⁸ Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti formalno je ukinuta 3. veljače 1945. odlukom AVNOJ-a. Usp. *150 godina HAZU*, str. 20.

Sabor NR Hrvatske 13. prosinca 1947. potvrdio je *Pravila* određujući da Akademija kao najviša znanstvena i umjetnička ustanova u zemlji ima osnovni zadatak „da svestrano promiče znanost i umjetnost s osobitim obzirom na zemlje i narode FNRJ, a naročito na prilike i potrebe hrvatskoga naroda“.¹⁹ Andrija Štampar, predsjednik Akademije, na svečanoj sjednici 18. prosinca 1947. obrazložio je povijesni kontinuitet JAZU. Na toj je sjednici Josip Broz Tito počasnim članom izabran uz već postojeće Pavla Jovanovića (izabran 1919.), Ivana Meštrovića (1919.) i Lavoslava Ružičku (1940.). U navedenom su razdoblju predsjednici Akademije bili Andrija Štampar (1947.–1958.), Grga Novak (1958.–1978.) i Jakov Sirotković (1978.–1991.).²⁰

Novi zakon o Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti stupio je na snagu 24. srpnja 1991. Vodstvo Akademije u tri navrata (22. VIII. 1990., 2. X. 1990. i 24. VII. 1991.) ističe da se „prateći s velikom zabrinutošću događaje u Hrvatskoj i oko Hrvatske“, izjasnilo „za odlučnu obranu suvereniteta i teritorijalnoga integriteta Republike Hrvatske i demokratskoga legaliteta današnje političke vlasti izabrane na demokratskim i slobodnim izborima“. U *Izjavi* objavljenoj 9. svibnja 1991. istaknuto je da je „današnja borba hrvatskoga naroda nastavak vjekovne težnje za vlastitom suverennošću i težnje za demokratskim unutrašnjim razvojem koji omogućuje nesmetan gospodarski, kulturni i znanstveni napredak, za koji se već više od stoljeća zalaže i naša Akademija“.²¹

Prva skupština Akademije pod novim imenom održana je 24. rujna 1991. U skladu s novim zakonom, na skupštinskom su zasjedanju donesena tri prijedloga: o novome Statutu, novome Pravilniku za izbor članova Akademije i novom Pravilniku za izbor članova Predsjedništva Akademije. Sva su tri prijedloga izglasana. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti Hrvatski je sabor donio 17. svibnja 1996., a neposredno nakon toga (12. lipnja 1996.) Akademijina je skupština usvojila novi Statut, koji je potvrđen odlukom Sabora Republike Hrvatske od 20. rujna 1996. Usklađujući pravne dokumente, Akademija je istodobno djelovala u svoj punini, koliko su ratne prilike to dopuštale, uporno dižući glas dizala glas protiv nametnutog nam rata, te je 12. studenoga 1991. prihvatila „Deklaraciju o hrvatskom nacionalnom interesu u povodu oružanog napadaja na Republiku Hrvatsku“.²²

---

¹⁹ U obrazloženju zakona o Akademiji. *Ljetopis JAZU*, knjiga 54, Zagreb 1949., str. 49; *150 godina HAZU*, str. 21.

²⁰ Godine 1972. dolazi i do preimenovanja odjela u razrede, dok se pojam *nauka* mijenja se u *znanost*. *Usp. 150 godina HAZU*, str. 22.

²¹ *140 godina Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, str. 23.

²² *150 HAZU*, str. 26-27. „Danom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti“ proglašen je 29. travanj u spomen na 29. travnja 1861. kada je Hrvatski sabor prihvatio Strossmayerov prijedlog o

Godine 2001. Akademija je imala jednog počasnog člana (dr. Franjo Kuharić, kardinal-nadbiskup zagrebački), 151 redovitog člana, 85 članova suradnika i 140 dopisnih članova, dok ih je 2009. bilo 144 redovita člana, 90 članova suradnika i 132 dopisna člana.²³

AKADEMIJINI IZDAVAČKI PROJEKTI

Među najznačajnije izdavačke projekte Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u dva posljednja desetljeća spada monumentalni projekt *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost*. Na hrvatskom jeziku dosad su objavljena četiri sveska koji obuhvaćaju *Rano doba hrvatske kulture* (1997.), *Srednji vijek i renesansa* (2000.), *Barok i prosvjetiteljstvo* (2003.), *Moderna hrvatska kultura* (2009.). Čitateljstvu su predstavljena i prva dva sveska francuskog (1999. i 2005.) i engleskog (1999. i 2008.) izdanja. Uz peti zaključni svezak spomenutog projekta (*Suvremena hrvatska kultura*) ovogodišnji Akademijin jubilej obilježit će izdanje trećeg sveska na francuskom i engleskom jeziku.

Jacques le Goff, jedan od najuglednijih živućih medievalista, u predgovoru prvom svesku *Hrvatska i Europa* na francuskom jeziku, oduševljen je idejom da se „javnosti inteligentno, učeno i raskošno podastru izvorne europske sastavnice hrvatske povijesti, znanosti i umjetnosti, u koje se slijedom zemljopisnog položaja ucrtavaju dodiri Istoka i Zapada, Sjevera i juga. Postupnom akulturacijom Hrvatska je obogaćena rimskim, karolinškim, bizantskim, mletačkim i panonskim nasljeđem (...) Hrvatska je znala ujediniti latinsko pismo s ćirilskim i glagoljskim, te ju je papa Pavao VI. s pravom nazvao zemljom susreta i dijaloga“.²⁴

Na stapanje univerzalnog (latinskog) i autohtonog hrvatskog kulturnog elementa i na naš doprinos europskoj kulturi, umjetnosti i znanosti podsjeća Ivan Supek, u svijetu priznati fizičar i prvi predsjednik oživljene Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti: „Dok su Galilei, Descartes i Huygens svodili sve pojave na srazove ili dodire čestica (pa i vrtloge etera), značajni slijed hrvatskih humani-

---

njezinom osnivanju.

²³ 150 HAZU, str. 33-36. U organizaciji, suorganizaciji ili pod pokroviteljstvom Akademije u razdoblju od 2001. do 2010. godine održano je 335 znanstvena skupova, simpozija i okruglih stolova, 267 predavanja, 172 predstavljanja knjiga, filmova i konferencija za novinstvo te 312 izložbi. U skladu s *Deklaracijom o znanosti i upotrebi znanja* Svjetske konferencije o znanosti (Budimpešta, 1999.) upućenoj svim članicama UNESCO-a, Predsjedništvo HAZU objavilo je 17. prosinca 2002. svoju deklaraciju o znanju pod naslovom *Hrvatska temeljena na znanju i primjeni znanja*, s naglaskom na tehnološki razvitak, kvalitetu nastave primjenom svjetskih kriterija vrednovanja. Tekst je objavljen 2004. pod naslovom *Hrvatska temeljena na znanju i primjeni znanja*.

²⁴ *Croatie. Trésor de la Croatie ancienne*, volume I, Paris – Zagreb 1999, préface, p. 5.

sta, osobito Grisogono, Petrišević (Patricius), de Dominis i Bošković, naziru u sili pravog arhitekta svemira, prva tri anticipirajući tako Newtona, a četvrti kvantnu teoriju“.²⁵

U osvit ulaska Hrvatske u Europsku uniju vrlo je značajna i knjižica o *Hrvatskom jezičnom standardu* (R. Katičić) te *Izazovi globalizacije i hrvatski jezični standard* (A. Kovačec), koju je 2004. priredio i objavio Razred za filološke znanosti. U europskom kontekstu još je značajnija Akademijina publikacija o hrvatskom jeziku objavljena 2008. na pet različitih jezika (hrvatski, engleski, francuski, njemački i ruski) i u dva pisma (latinica i ćirilica).

U jubilejskoj 150. obljetnici Akademije priprema se divot izdanje tzv. Strossmayerova *Časoslova*, u okvirima hrvatske umjetničke baštine izuzetno vrijednog i iznimno očuvanog djela knjižnoga slikarstva 15. stoljeća.²⁶

Izdanje *Časoslova* priređeno je sa željom da upozori domaću i inozemnu stručnu javnost na to djelo, s nadom da će ono postati prisutnije u svijesti kao dio baštine koja vremenski i teritorijalno povezuje hrvatsku i francusku kulturu, današnje naraštaje s davnim korisnicima i vlasnicima te s namjerom da još jednom uz stopedesetu obljetnicu Akademije istakne njezina utemeljitelja i osnivača Galerije – biskupa Josipa Juraja Strossmayera i njegovo iznimno naslijeđe.²⁷

U skladu s *Deklaracijom o znanosti i upotrebi znanja* Svjetske konferencije o znanosti (Budimpešta, 1999.) upućenoj svim članicama UNESCO-a, Predsjedništvo Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti objavilo je 17. prosinca 2002. deklaraciju pod naslovom *Hrvatska temeljena na znanju i primjeni znanja*, u kojoj je naglašeno da Hrvatska treba znanjem unaprijediti tehnološki razvitak, poboljšati kvalitetu nastave novim sadržajima, uvesti primjenu svjetskih kriterija vrednovanja, težište staviti na primjenu znanja, usmjeriti se uvođenju i učvršćenju vladavine prava bez koje nema razvijenoga društva. Tekst je objavljen 2004. pod naslovom *Hrvatska temeljena na znanju i primjeni znanja*.

U osvit ulaska Hrvatske u Europsku uniju vrlo je značajna i knjižica o *Hrvatskom jezičnom standardu* (Radoslav Katičić) i *Izazovi globalizacije i hrvatski jezični standard* (August Kovačec), koju je 2004. priredio i objavio Razred za filološke

---

²⁵ *Rano doba hrvatske kulture*, sv. I, Zagreb 1997., str. 6.

²⁶ Ovaj rukopisni biser u Strossmayerovu je posjedu od 1877., a veliki ga je mecena poklonio Galeriji prilikom njezina svečana otvorenja 9. studenoga 1884. *Časoslov* se odlikuje velikim brojem sitnoslika (minijatura), bordura i obilatim upotrebom zlata. Većina iluminacija u *Časoslovu* povjerena je majstoru Jacquesu iz Besançonu izrazito plodnom sitnoslikaru koji je dominirao pariškom sitnoslikarskom scenom posljednja dva desetljeća 15. st., a kalendarski se oslik može približiti načinu majstora Karla VIII., imenovanom prema kraljevskom časoslovu koji oblikovno oponaša strukturu tiskanoga.

²⁷ Iz uvoda Ive Pasini Tržec u komentar *Strossmayerova časoslova*, Zagreb 2011., str. 1-4.

znanosti. U europskom kontekstu još je značajnija Akademijina publikacija o hrvatskom jeziku objavljena 2008. na pet različitih jezika (hrvatski, engleski, francuski, njemački i ruski) i u dva pisma (latinica i ćirilica).

ZAVOD ZA ZNANSTVENI RAD U VARAŽDINU (1983.)

Akademijin Zavod za znanstveni rad u Varaždinu utemeljen je 1983. godine s ciljem da potiče, usklađuje i objavljuje radove znanstvenih istraživanja i organizira djelatnost na području hrvatskog sjeverozapada, tj. na području županija Varaždinske, Međimurske, Koprivničko-križevačke a dijelom i Krapinsko-zagorske.²⁸

Varaždinski Zavod posebnu pažnju posvećuje organizaciji znanstvenih skupova, stručnih savjetovanja i nakladništva, „ostvarujući neophodnu širinu znanstveno-kulturnog obzora koja omogućuje puninu ukupnog života zajednice, grada i regije, te je u nešto više od četvrt stoljeća svoga djelovanja - prema riječima aktualnog gradonačelnika dr. sc. Ivana Čehoka - Zavod „postao ugledna institucija, nezaobilazna u stalnom izgrađivanju fundusa znanja prijeko potrebnog za poimanje naše povijesti, ali i planiranje budućnosti (...) uspješno odigravši ulogu lučonoše, cijeneći znanje kao pokretač razvitka društva (...) njegujući discipline egzaktnih znanosti, dajući primjereni prostor ekonomiji, arhitekturi i urbanizmu, geotehnici, medicini i novim tehnologijama“.²⁹ Zavod je tijekom godina uspostavio suradnju s mnogim znanstvenim, kulturnim i obrazovnim ustanovama na širem varaždinskom području. Suradnju s intelektualnim krugovima na prostoru sjeverozapadne Hrvatske potiče i bogata zavodska knjižnica i arhiv. Od svog utemeljenja (1983.) Zavod je okupio preko 400 suradnika u realizaciji znanstveno-istraživačkih i izdavačkih projekata, objavivši više od četrdeset knjiga o Varaždinu i njegovom okružju, povijesti, gospodarstvu, kulturi i obrazovanju.

Zavod je u posljednjih desetak godina objavio nekoliko monografija (*Pošta sjeverozapadne Hrvatske*, 2002.; A. Gabričević, *Stanovništvo Varaždina tijekom minulih stoljeća*, 2002.; I. Grabar i D. Peričić, *Zavičajnost Miroslava Krleže*, 2007.; I. Grabar, *Varaždin i sjeverozapadna Hrvatska u radovima akademika Andre Mohorovičića*, 2008.; Franjo Košćec i njegovo djelo, 2008. i dr.), zapaženih predavanja (V. Paar, *Tesla, vizionar 21. stoljeća*, 2006.; P. Strčić, *Josip Juraj Strossmayer i Varaždin*, 2005.) i dr. Predavanja sa znanstvenih i stručnih skupova u organizaciji Zavoda (*Stvaralački potencijali u funkciji društveno-ekonomskog i kulturnog razvoja sjeverozapadne Hrvatske*, 2002.; *300 godina uršulinki u Varaždinu*, 2003.; *Adolf Jurinac i njegovo djelo*, 2004.; *Prometna povezanost Hrvatske s europskim zemljama*, 2005.; *Ladislav Šaban – ostavština za*

²⁸ 150 godina HAZU, str. 247-248.

²⁹ I. Grabar, *Dvadeset godina Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu (1983.-2003.)*, Zagreb – Varaždin 2003., str. 11.

budućnost, 2006.; *Osamsto godina slobodnog kraljevskog grada* Varažдина, 2009. i dr.) objavljena su u „Radovima Zavoda za znanstveni rad Varaždin“, br. 1-20.³⁰

Akademici Andre Mohorovičić (1983.-2003.) Miroslav Šicel (od 2003.) voditelji su Zavoda kroz prvo četvrtstoljeće njegova djelovanja, dok su u istom razdoblju upraviteljsku službu obavljali dr. sc. Franjo Ruža, prof. emeritus, mr. sc. Ivan Grabar i sadašnji ravnatelj mr. sc. Eduard Vargović (od 1994.).³¹

Palača Keglević u Varaždinu, sjedište Zavoda za znanstveni rad.
Snimka Eduard Vargović

³⁰ Od 2006. *Radovi* se nalaze na portalu „Hrčak“ Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa. Adresa Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu: ul. VI. Nazora 14, HR 42000 Varaždin, tel. (042) 21 45 03, faks: (042) 21 45 03, e-mail: hazu-vz@vz.htnet.hr

³¹ U 150. godišnjoj povijesti Akademije Varaždin, Varaždinska županija i područje sjeverozapadne Hrvatske zastupljeni su relativno velikim brojem članova naše najviše znanstvene ustanove: mons. Dr. Antun Bauer (član pokrovitelj), Ivan Kukuljević Sakcinski (počasni član), pravi/redoviti članovi: Rudolf Valdec, Žganec Vinko, Dragutin Domjanić, Franjo Dugan, Rudolf Filipović, Teodor Varičak, Ivan Sabolić, Franjo Fancev, Mirko Bogović, Vatroslav Jagić, Zlatko Janković, Ivo Babić, Pavao Stern, Jurica Murai, Franjo Tuđman, Andre Mohorovičić, Lavoslav Horvat, Stjepan Horvatić, Đuro Arnold, Mirko Melez, Franjo Švelec, Mirko Rački, Ivo Tomašec, Ladislav Šaban; dopisni članovi: Vjekoslav Ružić, Tomislav Janko Šagi Bunić, Vladimir Vrkljan, Arpad Hahn, Mirko Dražen Grmek, Oton Iveković, Janko Leskovar, Ivan Broz; članovi suradnici: Mladen Hajsig, Stjepan Bratko, Zlatko Pepeonik, Antun Magdalenić.

Aktivni redoviti članovi: Miroslav Šicel, Josip Tišljar, August Kovačec, Franjo Šanjek, Zvonko Posavec, Slavko Cvetnić, Milivoj Solar, Grdenić Drago, Stjepan Ščavnićar; članovi suradnici: Dragutin Feletar, Stanislav Marijanović, Čedomil Lucu, Stanislav Tuksar, Josip Madić; dopisni članovi: Ivan Golub.

SAŽETAK

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI UZ 150. OBLJETNICU OSNUTKA AKADEMIJE I ČETVRT STOLJEĆA DJE- LOVANJA NJEZINA ZAVODA ZA ZNANSTVENI RAD U VARAŽDINU

Zamisao o osnivanju Akademije podudara se s počecima Hrvatskoga narodnog preporoda (1821.), čiji protagonisti ideju naroda odlučno suprotstavljaju carskom apsolutizmu. Josip Juraj Strossmayer je na sjednici Banske konferencije 10. prosinca 1860. pokrenuo inicijativu za utemeljenje Akademije, predavši banu Josipu Šokčeviću zakladni list na 50.000 forinti.

Pitanje Akademijina osnutka u Saboru službeno je pokrenuto 29. travnja 1861. biskupovom izjavom: „Gospodo narodni zastupnici! Athena bijaše malahan grad; stara Grčka, što se prostora tiče, neznatna, pak se ipak Athena i stara Grčka s umnih i moralnih sila svojih na sve strane svieta proslavi, niti će joj igda slava potamnjeti (...) Stari Rim već odavna poginu, ali ne poginu slava staroga Rima“.

Akademija je od početka usmjerena znanstvenim istraživanjima, sabiranju i izdavanju građe. Njezini zavodi, instituti i znanstveno-istraživački centri ravnomjerno pokrivaju nacionalni prostor. Akademijin projekt *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost* predstavlja hrvatsku kulturu, umjetnost i znanost u domovini i u svijetu, jer se tiska na hrvatskom, engleskom i francuskom jeziku, a obuhvaća *Rano doba hrvatske kulture* (1.), *Srednji vijek i renesansu* (2.), *Barok i prosvjetiteljstvo* (3.), *Modernu hrvatsku kulturu* (4.) i *Suvremenu hrvatsku kulturu* (5.).

Jacques le Goff, ugledni francuski medievist, u predgovoru prvom francuskom svesku *Hrvatska i Europa*, oduševljen je idejom da se „javnosti inteligentno, učeno i raskošno podastru izvorne europske sastavnice hrvatske povijesti, znanosti i umjetnosti, u koje se slijedom zemljopisnog položaja ucrtavaju dodiri Istoka i Zapada, Sjevera i juga. Postupnom akulturacijom Hrvatska je obogaćena rimskim, karolinškim, bizantskim, mletačkim i panonskim nasljeđem (...) Hrvatska je znala ujediniti latinsko pismo s ćirilskim i glagoljskim, te ju je papa Pavao VI. s pravom nazvao zemljom susreta i dijaloga“.

Zavod za znanstveni rad u Varaždinu (utemeljen 1983.) potiče, usklađuje i objavljuje radove znanstvenih istraživanja i organizira djelatnost na području hrvatskog sjeverozapada, tj. na području županija Varaždinske, Međimurske, Koprivničko-križevačke a dijelom i Krapinsko-zagorske, njegujući egzaktnu znanost i dajući primjereni prostor ekonomiji, arhitekturi i urbanizmu, geotehnici, medicini i novim tehnologijama“.

Ključne riječi: Akademija; Josip Juraj Strossmayer; Hrvatska; južnoslavenski narodi; znanosti.

RÉSUMÉ

ACADÉMIE CROATE DES ARTS ET DES SCIENCES LE 150ÈME ANNIVERSAIRE DE LA FONDATION DE L'ACADÉMIE ET LES 25 ANNÉES D'ACTIVITÉ DE L'INSTITUT DE RECHERCHE SCIENTIFIQUE À VARAŽDIN

L'idée d'instituer l'Académie des sciences et des arts en Croatie concorde avec les débuts de la renaissance nationale (1821).

Joseph Georges Strossmayer, évêque de Diacovo et de Syrmie, fidèle à son principe „Avec l'éducation vers la liberté“, soutient financièrement de grands projets nationaux tels la fondation de l'Académie et celle d'une Université moderne dans la capitale croate de Zagreb. Il lance le projet de fondation de l'Académie le 10 décembre 1860 lors de la réunion de conférence banale, en remettant au ban Šokčević une lettre de fondation assortie de 50.000 forints.

Ce projet fut officiellement adopté par le Parlement le 29 avril 1861, lorsque Strossmayer lance aux députés : „Messieurs les députés nationaux! Athènes était une petite cité ; la Grèce ancienne un tout petit pays quant à son territoire, et pourtant Athènes et la Grèce ancienne, par leurs forces intellectuelles et morales, se sont couvertes dans le monde entier d'une célébrité qui jamais ne ternira (...) La Rome antique a depuis longtemps disparu, mais jamais la gloire de la Rome antique ne disparaîtra“. Pour Strossmayer par le biais de son Académie et de son Université Zagreb représente la porte de l'Europe pour les Slaves du sud.

Dès son établissement, l'Académie croate – intitulée officiellement „Academia scienciarum et artium Slavorum meridionalium“ – s'occupe des recherches et des publications concernant la contribution croate au développement de la culture, de l'art et des sciences.

Au sujet de l'actuel grand projet de l'Académie croate, intitulé „La Croatie et l'Europe: culture, sciences et arts“, conçu en cinq volumes et publié en trois langues: croate, anglais et français, le célèbre médiéviste Jacques le Goff nous accorde quelques observations fort intéressants:

„Elle (c-à-d. la Croatie) s'est convertie au christianisme latin, la première des peuples slaves, ce qui l'a placée sur la frontière conflictuelle (on le voit encore aujourd'hui) du christianisme grec orthodoxe, mais qui l'a intégrée, d'une façon qui devrait être mieux reconnue aujourd'hui, à la chrétienté latine, berceau de l'Europe. Elle a su, tout en étant „la région la plus orientale de l'Europe ou la langue et l'alphabet latins furent utilisés dans la pratique diplomatique“, unir le latin écrit au cyrillique et, surtout au niveau de la liturgie, au glagolitique, ce que le pape Innocent IV finit par accepter au milieu du XIIIe siècle. Aussi le pape Paul VI a-t-il pu dire qu'elle appartient aux „territoires de rencontre et de dialogue“.

L'institut pour la recherche scientifique de Varaždin, institué en 1983, encourage, coordonne, publie et organise les activités de recherche scientifique dans le nord-ouest de la Croatie.

Les mots clés: Académie; Joseph Georges Strossmayer; Croatie; les Slaves du sud; sciences; yougoslave.